

पत्र

जा.क्र.कृआ/विप्र-१/तृधावि/मा.सू/१३०१/ १३७/२०१३

कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य,

पुणे-४११ ००५, दिनांक : २४/०५/२०१३

प्रति,

- १) विभागीय कृषि सह संचालक (सर्व)
- २) जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी (सर्व)
- ३) कृषि विकास अधिकारी जि. प. (सर्व)

विषय :- केंद्र पुरस्कृत एकात्मिक तृणधान्य विकास कार्यक्रम अंतर्गत

सन २०१३-२०१४ मार्गदर्शक सूचना

संदर्भ :- १) जा.क्र.नियोजन-४/कृआ/२१४/२०१३दि.१२/४/२०१३.

२) जा.क्र./राकृवियो/प्र.क्र.५९/बैठक प्र.छा/१०९/२०१३.

दिनांक १६/४/२०१३.

प्रस्तावना-

उपरोक्त संदर्भीय पत्रान्वये कृति आराखड्यातील (एमएमए) केंद्र पुरस्कृत एकात्मिक तृणधान्य विकास कार्यक्रम सन २०१३-२०१४ पासुन राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेअंतर्गत राज्यातमध्ये भात व गहू पिकासाठी सदर योजना राबवावयाची आहे

सन २०१३-१४ मध्ये केंद्र पुरस्कृत एकात्मिक तृणधान्य विकास कार्यक्रम राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेअंतर्गत राबवायचा आहे. सदर योजनेत केंद्र हिस्सा ७५ टक्के राष्ट्रीय विकास योजनेच्या अनुदान वितरण प्रणाली नुसार प्राप्त होणार आहे. राज्य हिस्सा २५ टक्के जिल्हा नियोजन समिती कडुन उपलब्ध करुन घ्यावयचा आहे. हा कार्यक्रम यशस्वीरित्या राबविण्याकरिता पुढीलप्रमाणे मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात येत आहेत.

प्रकल्प आराखडा तयार करणे

सन २०१३-१४ मध्ये तृणधान्य विकास योजना हा कार्यक्रम प्रकल्प स्वरूपात राबवावयाचा असून तृणधान्य विकास कार्यक्रम भातासाठी प्रत्येकी १०० हेक्टर प्रमाणे ३३० व गहू पिकासाठी प्रत्येकी १०० हेक्टर प्रमाणे ५७४ असे एकुण ९०४ प्रकल्पांमध्ये कार्यक्रम राबविण्यात येईल.

प्रकल्प तयार करताना खालील बाबींचे पालन करावे.

१) प्रकल्पाचे मुलभुत सर्वेक्षण -

निवडलेल्या क्षेत्रातील पीकनिहाय क्षेत्र, पीक पध्दती. सर्व पीकनिहाय वाणनिहाय क्षेत्र व

वाणनिहाय उत्पादकता. जमिन आरोग्य पत्रिका नुसार जमीनीचा सामु तसेच उपलब्ध नत्र,स्फुरद, पालाश व सुक्ष्ममुलद्रव्ये उपलब्ध सिंचन सुविधा त्यातुन सिंचना खालील क्षेत्र व भात पिकासाठी उपलब्ध होणारे सिंचन (क्षेत्र).

अ) पीकनिहाय निविष्ठा वापराचे प्रमाण

ब) उपलब्ध कुशल व अकुशल मनुष्यबळ

क) निविष्ठा उपलब्धतेच्या सुविधा तसेच तयार झालेल्या कृषि मालाची पणन व्यवस्था.

उपरोक्त बाबींचा विचार करुन प्रकल्प आराखडा तयार करावा व क्षेत्र व उत्पादकता वाढीचे लक्षांक ठरविण्यात यावेत व त्याचे नियोजन करण्यात यावे. लक्षांक ठरविताना सर्वात जास्त साध्य झालेल्या उत्पादकतेपेक्षा १५टक्के जास्त लक्ष निर्धारित करण्यात यावे.

ड) प्रकल्पासाठी लागणारे एकूण निविष्ठा तसेच बियाणे, खते,औषधे त्यांचे उपलब्धतेचे नियोजन.

२) भात पीकाचे क्षेत्रानुसार तसेच जेथे क्षेत्र वाढीस व उत्पादकता वाढीस वाव आहे याचा विचार करुन तालुकानिहाय/मंडलनिहाय राबवावयाचे प्रकल्पांची संख्या निश्चित करावी.

३) प्रकल्पातील शेतक-यांचे गट करुन गटामार्फत प्रकल्प राबविण्यात यावेत. गटाची निवड करताना आत्मा योजनातील गटांना प्राधान्य देण्यात यावे.

४) सर्वसाधारणपणे १० हेक्टरचे गट तयार करुन प्रत्येक १० हेक्टर मागे गटप्रमुख म्हणुन एका प्रगतिशील शेतक-याची निवड करण्यात यावी म्हणजेच एका प्रकल्पामध्ये सर्वसाधारण १० गट तयार करुन त्याचे प्रत्येकी १ प्रमाणे १० गटप्रमुखांची निवड करावी.

५) गटप्रमुखांच्या सहाय्याने मार्गदर्शक सूचनामध्ये नमुद केल्यानुसार अनुसुचीत जातींना १६ टक्के, अनुसुचीत जमातींना ८ टक्के व महिला लाभार्थ्यांना ३० टक्के प्रमाणे लाभ देण्यात यावा. तथापी स्थानिक परिस्थित नुसार काही प्रमाणात बदल करावयास हरकत नाही.

६) कोरडवाहू तंत्रज्ञान अभियाना अंतर्गत ज्या गावाची निवड करण्यात आली आहे, तेथे केंद्र पुरस्कृत एकात्मिक तृणधान्य विकास कार्यक्रम प्रथम प्राधान्याने राबविण्यात यावा.

७) या कार्यक्रमातील लाभार्थी हा शेतकारी मासिकाचे वर्गणीदार असणे अनिवार्य आहे.

८) प्रत्येक प्रकल्पामध्ये लाभार्थीची माहिती, निविष्ठा पुरवठा प्रशिक्षण या बाबीची नोंद स्वतंत्र रित्या एक नोंदवहीमध्ये ठेवण्यात यावी. वरिष्ठ अधिकारी, कृषि विद्यापीठ शास्त्रज्ञ यांच्या भेटीच्या नोंदी त्यामध्ये ठेवण्यात याव्यात .

९) ज्या लाभार्थींना गतवर्षी लाभ देण्यात आला होता त्यांना या वर्षी लाभ देण्यात येवू नये.

१०) निविष्ठापुरवठा अहवाल खालील प्रपत्रात सादर करण्यात यावा. दर सप्ताहात सादर करावा.

अ.क्र.	वाण	निश्चित केलल्या निविष्ठांचे नाव	लक्षांकानुसार मागणी	परिमाण	पुरवठा	शिल्लक
१	२	३	४	५	६	७

११) एक हंगाम पुर्व व एक हंगामाच्या शेवटी शेतकरी दिन (प्रशिक्षण) आयोजित करावे.

एकात्मिक तृणधान्य विकास कार्यक्रमांगत घटक-

१) पिक प्रात्याक्षिक- प्रात्याक्षिकासाठी योजने अंतर्गत समाविष्ट घटकाच्या अंमलबजावणीस आवश्यक असणा-या कृषि निविष्ठा उदा. बियाणे, खते, जैविक कीटकनाशके, सूक्ष्ममुलद्रव्ये, औजारे, पिक संरक्षण उपकरणे इ. निविष्ठा खरेदी करण्यासाठी विभागीय कृषि सहसंचालक यांचे अध्यक्षतेखाली पुढील प्रमाणे समिती गठीत करण्यात येत आहे.

१) विभागीय कृषि सहसंचालक	- अध्यक्ष
२) संबधित जिल्ह्याचे जिल्हाअधिक्षक कृषि अधिकारी	- सदस्य सचिव
३) संबधित जिल्ह्याचे कृषि विकास अधिकारी	- सदस्य
४) जिल्ह्याशी संलग्न कृषि विद्यापीठातील संबधीत विषयाचे शास्त्रज्ञ	- सदस्य
५) बियाणे महामंडळ, एनएससी, कृषि उद्योग, मार्कफेड	- सदस्य
- या पुरवठादार संस्थेचे स्थानिक प्रतिनिधी

मान्यता दिलेल्या पॅकेजमधील निविष्ठाच खरेदी करण्यात याव्यात.

सर्व निविष्ठांची मान्यतेनुसार पुरवठादार संस्थेकडे मागणी नोंदविण्यात येवुन त्याची एक प्रत आयुक्तालयास सादर करावी. सर्व निविष्ठा किंवा औजारे वेळेत उपलब्ध करुन घेण्याची संबधित उपविभागीय कृषि अधिकारी , जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी व विभागीय कृषि सहसंचालक यांची प्रामुख्याने जबाबदारी राहिल. कोणत्याही परीस्थितीत पुरवठा केलेल्या निविष्ठा विना वितरण पडुन राहणार नाही याची दक्षता संबधित विभागीय कृषि सहसंचालक यांनी घ्यावी. निविष्ठा शिफारस केलेल्या मात्रेनुसार घेण्यात याव्यात आणि अनुज्ञेय असलेले अनुदान वजा जाता उर्वरीत रक्कम लोकवाटा म्हणून वसुल करावी.

१) प्रात्याक्षिक प्लॉट शेजारी पारंपारीक पध्दतीवर आधारीत तुलनात्मक प्लॉट घेण्यात यावा.

२) प्रात्याक्षिक पिकाचा उत्पादकता लक्षांक हा प्रात्याक्षिकासाठी निवड करण्यात आलेल्या वाणाच्या उत्पादन क्षमतेएवढा निश्चित करावा.

३) प्रात्याक्षिक प्लॉटला नियमीत भेटी देण्यात याव्यात. भेटीमध्ये केलेल्या मार्गदर्शनाची नोंद कृषि सहाय्यक यांनी क्षेत्रिय स्तरावरील नोंदबुकात करावी.

- ४) प्रात्याक्षिकासाठीच्या निविष्ठा वेळेपूर्वी लाभार्थीस उपलब्ध होणेसाठी आवश्यक ते नियोजन मंडळ कृषि अधिकारी यांनी करावे.
- ५) प्रात्याक्षिकासाठी अधिसूचित केलेले संकरीत व सुधारीत वाण घेण्यात यावेत.
- ६) सदर प्रात्याक्षिके शक्यतो इतर शेतकऱ्यांना पाहता येतील अशा ठिकाणी असावे. तसेच सदर प्रात्याक्षिके फलक रस्त्याच्या कडेला व प्लॉटशेजारी लावण्यात यावा व त्यावर परिसरातील शेतक-यांच्या भेटी घडवून आणाव्यात.
- ७) प्रात्याक्षिकांचे अंमलबजाणी कृषि सहाय्यक यांनी करावी व त्यांचे पर्यवेक्षण कृषि पर्यवेक्षक यांनी करावे.
- ८) प्रात्याक्षिकांचे मूल्यमापन उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी करावे.
- ९) लाभार्थ्यांची यादी ग्राम पंचायतीच्या नोटीसबोर्ड, कृषि विभागाच्या वेबसाईटवर जाहीर करावी. तसेच उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी तालुकानिहाय पत्रकार परिषद घ्याव्यात. योजनेस प्रसिध्दी द्यावी.
- १०) प्रात्याक्षिक प्लॉटचे पिक कापणी प्रयोग घेऊन कंट्रोल प्लॉटसह तुलना करावी. व उत्पन्नाचा तुलनात्मक तक्ता कृषि आयुक्तालयास सादर करावा.

१.१ भात पिक प्रात्याक्षिके

भात या पिकाचे तीन प्रकारचे प्रात्याक्षिकांचे आयोजन करावयाचे प्रति प्रात्याक्षिक प्रकल्पात करावयाचे कामाचा तपशिल.

अ) सुधारित भात पीक प्रात्याक्षिके

- १) प्रात्याक्षिक क्षेत्र ०.४० हेक्टर.
- २) प्रति प्रात्याक्षिक निविष्ठांमध्ये सुधारित बियाणे, रासायनिक खते, (युरिया ब्रिकेट) पिक संरक्षण औषधे, तणनाशके, याबाबीवर खर्च देय आहे.
- ३) प्रती प्रात्याक्षिक रूपये २५००/- च्या मर्यादेत देय आहे.

ब) सधन भात पीक प्रात्याक्षिके (एसआरआय पध्दतीने लागवड)

१) प्रात्याक्षिके SRI लागवड पध्दतीने घेण्यात यावीत.

SRI पध्दतीने प्रमुख सुत्रे-

- गादी वाफयावर रोपे तयार करणे.
- जमिनीतील कर्बाचे प्रमाण वाढविण्यासाठी तणे जमिनीत गाडणे.
- रोपांसाठी अन्नद्रव्य व्यवस्थापन.
- हिरवळीच्या खतांचा वापर करणे.
- ८ ते १० दिवासांच्या रोपाची लागवड रोपांच्या तंतुमुळ्या न तुटता माती सहीत व
- वरकस रोप लागवड.
- २५ X २५ सें.मी अंतरावर रोपांची लावणी करणे.

- २) प्रात्याक्षिक क्षेत्र ०.४० हेक्टरचे असावे.
- ३) प्रति प्रात्याक्षिक निविष्टांमध्ये सुधारित बियाणे, रासायनिक खते,(युरिया ब्रिकेट) पिक संरक्षण रासायनिक औषधे, तणनाशके, याबाबीवर खर्च अनुज्ञेय आहे.
- ४) प्रति प्रात्याक्षिक रुपये ३०००/-च्या मर्यादेत मदत देय आहे.

क) संकरित भात प्रात्याक्षिक

- १) प्रात्याक्षिक क्षेत्र ०.४० हेक्टरचे असावे.
- २) प्रति प्रात्याक्षिक निविष्टांमध्ये सुधारित बियाणे, रासायनिक खते,(युरिया ब्रिकेट) पिक संरक्षण औषधे,तणनाशके, याबाबीवर खर्च देय आहे.
- ३) सिंचन सुविधा असलेल्या शेतक-यांच्या शेतावर संकरित भात तंत्रज्ञान प्रात्याक्षिक आयोजित करावी.
- ४) प्रति प्रात्याक्षिक रुपये ३०००/- च्या मर्यादेत मदत देय आहे.

१.२) गहू पिक प्रात्याक्षिक

- १) सिंचन सुविधा असलेल्या शेतक-यांच्या शेतावर गहू सुधारीत तंत्रज्ञान प्रात्याक्षिक आयोजित करावी.
- २) प्रत्येक लघु प्रकल्पाच्या गटामध्ये २२ प्रात्याक्षिके घेण्यात यावीत.
- ३) प्रात्याक्षिक क्षेत्र ०.४० हेक्टर
- ४) प्रति प्रात्याक्षिक निविष्टांमध्ये सुधारित बियाणे, रासायनिक खते, पिक संरक्षण औषधे, तणनाशके, याबाबीवर खर्च अनुज्ञेय राहिल.
- ५) प्रति प्रात्याक्षिक रुपये २०००/- च्या मर्यादेत मदत देय आहे.

२) बियाणे वाण बदल

जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांचे स्तवरावर ही बाब राबविण्यात यावी. जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांनी महाबीजचे क्षेत्रिय/विभागीय व्यवस्थापकाकडून उपलब्ध बियाण्याची वाण निहाय माहिती घ्यावी व त्याआधारे आपल्या जिल्ह्यातील प्रकल्पांची व सदर प्रकल्पामध्ये कोणत्या ठिकाणी कोणत्या वाणाचे बियाणे उपलब्ध करावयाचे आहे याबाबतची मागणी महाबीजच्या विभागीय अधिकाऱ्यांना देण्यात यावी. त्यानुसार महाबीज यांनी सदर ठिकाणी अथवा त्याजवळील ठिकाणचे त्यांचे वितरकांकडे बियाणे उपलब्ध करून देण्याच्या सुचना देण्यात याव्यात. प्रकल्पात निवडलेल्या शेतकऱ्यांची यादी शेतकरीनिहाय भाताचे /गहू पिकाचे क्षेत्र व उपलब्ध करून घ्यावयाच्या बियाण्यांची मात्रा संबंधीत मंडळ कृषि अधिकारी यांनी महाबीजच्या वितरकांना देण्यात यावी. तसेच महाबीजच्या वितरकांच्या सहाय्याने बियाणे वाटपाचे वेळापत्रक तयार करून संबंधीत शेतकऱ्यांना बियाणे वाटपाचे दिनांक व वेळ कळवावी. महाबीज यांचे वितरकांनी बियाणे वाटप करतांना अनुदान वजा जाता शेतकरी वाटा शेतकऱ्यांकडून घेवून बियाणे

वितरीत करावे. महाबीज वितरकांनी वितरणासाठी प्राप्त बियाणे प्रथम प्राधान्याने प्रकल्पातील शेतकऱ्यांना वितरीत करावे. अनुदानाचे अदायगीसाठी मंडल कृषि अधिकारी यांनी संबंधीत शेतकऱ्यांना बियाणे वाटप झाल्या नंतर बियाणे वाटपाचा अहवाल तालुका कृषि अधिकारी यांना सादर करावा. तालुका कृषि अधिकारी यांनी त्यांचा अहवाल जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांना सादर करावा. तसेच पुर्ण बियाणे वाटप होई पर्यंत प्रकल्पांतर्गत बियाणे वाटपाचा अहवाल जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी तालुका कृषि अधिकारी स्तरावरून प्राप्त करून प्रत्येक आठवड्याच्या शुक्रवारी कृषि आयुक्तालयास ई-मेल द्वारे agriexten@rediffmal.com या ईमेलवर सादर करावा.

३) सूक्ष्ममूलद्रव्यांचा वापर भात व गहू पिकात वाढविणे.

- १) प्रत्येक प्रकल्पाच्या गटामध्ये ८ हे. क्षेत्रावर सूक्ष्ममूलद्रव्य वाटप करावयाचे आहेत.
- २) सूक्ष्ममूलद्रव्याचा वापर पेरणीपूर्वी / लावणीपूर्वी करण्यात यावा.
- ३) शेतकऱ्यांना जास्तीत जास्त २ हेक्टर क्षेत्रासाठी निर्धीरित केलेल्या पिकास मदत देण्यात येईल.
- ४) भात या पिकासाठी शेतकऱ्यांना सूक्ष्ममूलद्रव्यासाठी रक्कम रुपये ५००/- प्रति हेक्टर किंवा किमंतीच्या ५० टक्के यापैकी जी कमी असेल ती मदत मिळेल.
- ५) आर्थिक मदत ज्या शेतकऱ्यांच्या जमिनीमध्ये सूक्ष्ममूलद्रव्याची कमतरता जास्त आहे अशांना देय राहिल.
- ६) भात व गहू पिकाची उत्पादकता वाढविणेसाठी झिंक या सूक्ष्ममूलद्रव्यांची आवश्यकता दिसून आलेली आहे. त्यासाठी झिंक हे सूक्ष्ममूलद्रव्य ($ZnSo_4 \cdot 7H_2O$, Zincsulphate heptahydrate) या सरळ खताच्या स्वरूपातच प्रति हेक्टर २५ किलो याप्रमाणात वापरण्यात यावी.
सादर सूक्ष्ममूलद्रव्य पुरवठा बाबत आयुक्तालयस्तरावरून महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळ, मार्कफेड यांना पुरवठा आदेश देण्यात आलेले आहेत. जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी सविस्तर तालुकानिहाय, गाव व प्रकल्पनिहाय पुरवठा नियोजन महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळ यांना संपर्क कर्मचाऱ्यांचे नाव व फोन नंबरसह कळवावे.
- ७) सूक्ष्म मूलद्रव्य पुरवठा करण्यात आलेल्या निविष्टांचे प्रत्येक बॅचचे नमुने तपासणीसाठी घेण्यात यावेत. सादरची जबाबदारी ही संबंधीत उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी सहनियंत्रण कराव.
- ८) क्षेत्राची कृषि सहाय्यक यांनी निरीक्षण घेऊन निरीक्षण नोंदवहित नोंदवावी. उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी मुल्यांकन करून अहवाल सादर करावा.

४) गहू पिकासाठी जिप्सम/फॉस्पो जिप्सम वापर-

गहू पिकामध्ये जिप्सम/फॉस्पो जिप्सम १२० किलो प्रति हेक्टर वापरावे. किमंतीच्या ५० टक्के रक्कम अधिक संपुर्ण वाहतूक खर्च किंवा प्रति हेक्टर रुपये ५००/- यापैकी जे कमी असेल ती मदत लाभार्थीस देय आहे. जिप्सम वापर करताना खालील सुचनांचा

अवलंब करावा.

- १) जिप्सम / फॉस्पो जिप्समचा वापर माती परिक्षण नुसार करावा.
- २) १० टक्के पेक्षा जास्त मुक्त चुनखडी असणा-या जमिनीत जिप्सम / फॉस्पो जिप्समचा वापर करण्यात येऊ नये.
- ३) चोपन जमिनी करीता जिप्समचा भु-सुधारक म्हणुन विनीमयक्षम सोडियम १५ टक्के पेक्षा जास्त असल्यास जिप्सम रिकवायरमेंट नुसार वापर करावा.
- ४) क्षारपड /क्षारयुक्त जमिनीत जिप्समचा वापर करू नये.
- ५) जिप्सम/ फॉस्पो जिप्समचा भुसधारक म्हणुन वापर करताना उत्कृष्ट परिणामासाठी जमिनीमध्ये निच-याची सोय करण्यात यावी.
- ६) जिप्सम/ फॉस्पो जिप्समचा वापर जमिनीमध्ये शेणखत / शेंद्रीय खतांबरोबर मिसळून करावा.
- ७) रासायनिक खतांबरोबर जिप्समचा फॉस्पो जिप्समचा एकत्रीत वापर करू नये.
- ५) **शेतकरी प्रशिक्षण(शेतकरी शेतीशाळा)**

शेतकरी प्रशिक्षण हे शेतीशाळा धर्तीवर राबवावयाचे आहेत आणि त्याची खालीलप्रमाणे अंमलबजावणी करण्यात यावी.

- १) प्रत्येक प्रकल्पात १ शेतीशाळा घेण्यात यावी.
- २) शेतीशाळा घेण्याची ठिकाणे जिल्हास्तरीय समितीमध्ये निश्चित करण्यात यावी.
- ३) निवडलेल्या जिल्ह्यात प्रति शेतकरी प्रशिक्षण (शेतीशाळा) साठी रक्कम रूपये १७,०००/- आर्थिक तरतूद राहिल.
- ४) अधिक उत्पादन व उत्पादकता घेणेसाठी शेतक-यांना प्रत्यक्ष त्यांच्या शेतावर अद्यावत माहिती पुरविणे, शेतीशाळाचे उत्तम दर्जाचे तंत्रज्ञान देणे, हा शेतीशाळेचा मुख्य हेतू आहे.
- ५) शेतक-यांच्या शेतावर हंगामामध्ये प्रत्येक आठवड्यातून एकदा पीक उत्पादन व पीक संरक्षण तंत्राचे प्रशिक्षण आयोजित करावे.
- ६) यामध्ये समाविष्ट असणा-या तालुक्यासाठी पीकाखालील क्षेत्राप्रमाणे शेतीशाळांची संख्या राहिल. कृषि विद्यापीठे, कृषि विज्ञान केंद्र, केंद्र शासनाच्या संस्था येथील दोन कृषि तज्ञ प्रत्येक शेतीशाळेत असतील.
- ७) प्रत्येक शेतीशाळेत शेतक-यांची संख्या ३० च्या मर्यादेपर्यंत राहिल. प्रत्येक शेतीशाळा कृषि तज्ञांच्या सोईच्या वेळेनुसार ४ ते ५ तासाची असेल.
- ८) एका शेतीशाळेत एकूण २० प्रशिक्षण सत्रे असतील. त्यापैकी पहिली १६ प्रशिक्षण सत्रे आठवड्यातून एकदा व उर्वरीत ४ प्रशिक्षण सत्रे पाक्षिक (पंधरवडा) राहतील.
- ९) भात व गहू पिक प्रात्याक्षिके किंवा पिकांचे क्षेत्र असलेली ठिकाणे शेतीशाळेसाठी वापरण्यात यावीत.

२) शेतीशाळेचा बाबनिहाय सविस्तर तपशिल खालीलप्रमाणे राहिल.

अ.क्र.	तपशिल/बाब	रक्कम रुपये
१	२ तज्ञांना मानधन रू. ७५/- रू प्रति सत्राप्रमाणे (२० सत्रे)	३,०००
२	शेतीशाळेसाठी साहित्य, पत्रिका	४,०००
३	चहापानी/फराळ प्रशिक्षणार्थी व प्रशिक्षक रू. १०/- प्रति सत्र प्रति माणसी ३० शेतक-यांना	६,०००
४	शेतीदिन व इतर किरकोळ खर्च	४०००
एकूण खर्च		१७,०००

विभागाने वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सुचनांचे आधिन राहून शेतक-यांच्या शेतीशाळा आयोजित कराव्यात. तज्ञ प्रशिक्षकांचे प्रशिक्षण घेतलेल्या

प्रशिक्षणार्थीमार्फतच शेतक-यांच्या शेतीशाळा आयोजित केल्या जातील, हे कटाक्षाने पाहावे.

शेतक-यांना प्रत्यक्ष तृणधान्य क्षेत्रावर पिकाच्या संपूर्ण हंगामात पीकाच्या वाढीच्या प्रमुख अवस्थेत टीओएफच्या अभ्यास क्रमानुसार प्रशिक्षण देण्यात येईल. यापूर्वी टी.ओ.एफ. व्दारे प्रशिक्षित झालेले कर्मचारी / शेतकरी / इतर संस्थांचे प्रतिनिधी हे प्रशिक्षकाचे काम करतील. प्रत्येक शेतीशाळेसाठी असे दोन प्रशिक्षक असतील. प्रत्येक शेतीशाळेत ३० शेतक-यांना प्रशिक्षण देण्यात येईल. प्रशिक्षणात सहभागी शेतक-यांपैकी सलग २ हेक्टर क्षेत्र असणा-या शेतक-यांच्या शेतावर प्रात्यक्षिक आयोजित करावे. हे प्रशिक्षण शेतक-यांचा प्रत्यक्ष सहभाग व कृतिव्दारे अनुभव या तत्वावर आधारीत राहिल. शेतीशाळांचा अभ्यासक्रम हा स्थानिक गरजेनुरूप राहिल. प्रत्येक शेतीशाळेत प्रशिक्षणार्थी सहभागी शेतकरी स्वतः प्रयोगात सहभाग घेतील व प्रात्यक्षिकांचे तुलनेसाठी स्थानिक पध्दतीप्रमाणे घेतलेल्या पिकाचा प्लॉटची निरीक्षणे नोंदविण्यासाठी घेण्यात यावीत. शेतीशाळेच्या एकूण कालावधीत २० प्रशिक्षण वर्ग घेतले जातील. कृषि पर्यावरण पध्दती विश्लेषण (अॅयग्रो-इको सिस्टिम अॅरनालीसीस (AES)) ही शेतीशाळेची एक प्रमुख पायाभूत बाब असून त्या आधारे सहभागी शेतकरी पीक व्यवस्थापनाचे निर्णय घेतील. शेतीशाळेच्या प्रशिक्षणाव्दारे सहभागी शेतकरी भविष्यात पीक उत्पादनाचे व व्यवस्थापनाचे निर्णय घेण्यास सक्षम होतील असे, अपेक्षित आहे.

योजनेचे सनियंत्रण व मूल्यमापन :-

विविध स्तरावर खर्चाच्या तपासणीची टक्केवारी खालील प्रमाणे राहिल.

अ.क्र.	स्तर	टक्केवारी
१	विभागीय कृषि सह संचालक	१ %
२	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी	२ %

३	कृषि विकास अधिकारी	३ %
४	उप विभागीय कृषि अधिकारी	५ %
५	तालुका कृषि अधिकारी	१० %
६	मंडल कृषि अधिकारी	१५ %
७	कृषि पर्यवेक्षक	५० %

- अमलबजावणी वेळापत्रक-

अ.क्र.	बाब	खरीप अंतिम तारीख	रब्बी अंतिम तारीख
१	प्रकल्प निवड व प्रकल्प आराखडा तयार करणे	१० मे	१५ ऑगस्ट
२	शेतक-यांच्या गटांची निवड	१५ मे	१५ ऑगस्ट
अ	गटांची सभा	१६ ते २० मे	१६ ते २० ऑगस्ट
ब	गटासाठी निविष्ठा मागणी	१६ ते २० मे	१६ ते २० ऑगस्ट
३	संकलित निविष्ठांची मागणी	२० मे	१५ ऑगस्ट
४	विस्तार अधिकारी प्रशिक्षण	२५ मे	१५ ऑगस्ट
५	बियाणे पुरवठा	२५ मे	१५ सप्टेंबर
६	खत पुरवठा व जिवाणु खते पुरवठा	२५ मे	१५ सप्टेंबर
७	यशोगाथा सादर करणे	डिसेंबर	एप्रिल

लाभार्थीची ऑनलाईन माहिती भरणे

- १) तृणधान्य विकास कार्यक्रमा अंतर्गत -भात , कार्यक्रमांमध्ये लाभार्थ्यांना निरनिराळ्या बाबींचा लाभ देण्यात येतो याविषयाची तालुकानिहाय माहिती ऑनलाईनवर भरण्याविषयी केंद्र शासनाने सूचित केलेले आहे. या करीता केंद्र शासनाचे वेबसाईटवर माहिती भरण्याची व्यवस्था केलेली आहे. तृणधान्य विकास कार्यक्रमांमध्ये समाविष्ट असलेल्या जिल्ह्यामधील सर्व तालुका कृषि अधिकारी यांनी निरनिराळ्या घटकांअंतर्गत लाभ दिलेल्या लाभार्थ्यांची माहिती ऑनलाईन भरावयाची आहे. यासाठी उप विभागीय कृषि अधिकारी व जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांच्यावर जबाबदारी निश्चित करण्यात आली असल्याने त्यांनी सतत पाठपुरावा करून वेळीच माहिती भरली जाईल हे पहावे.
- २) संकेतस्थळावरती माहिती भरणे अनिवार्य असल्यामुळे अपूर्ण माहिती असल्यास पुढील निधीची तरतुद केली जाणार नाही याची नोंद घेण्यात यावी.
- ३) तृणधान्य विकास कार्यक्रमा अंतर्गत गावनिहाय वाटप केलेल्या निविष्ठा, प्रात्यक्षिके व इतर दिलेले लाभ या बाबतची लाभार्थीची यादी ग्राम पंचायत कडे पाठवून सदरील माहिती ग्रामसभेत सादर करावी.

विशेष सूचना

- १) योजनेतील मंजूर लक्षांकास अनुसरून आयुक्तालय स्तरावरून बाबनिहाय दिलेल्या लक्षांकानुसार दिलेल्या योजनेची अंमलबजावणी करणेची आहे. आयुक्तालयाच्या परवानगीशिवाय कोणत्याही परिस्थितीत क्षेत्रिय स्तरावरून बाबबदल करणेत येऊ नये.
- २) विविध योजनेच्या अंमलबजावणीमध्ये शेतकरी वाटा/हिस्सा याचा समावेश असून सदर हिस्सा क्षेत्रिय स्तरावर क्षेत्रिय कर्मचा-यामार्फत शेतक-यांकडून गोळा केला जातो. हा हिस्सा प्राप्त होताच सत्वर संबंधीत पुरवठादार संस्थेकडे भरणा करणेसाठी कार्यालयात जमा करावा. याबाबत मा. आयुक्त यांचे कक्षामधून लेखा विषयक कार्यपध्दतीबाबत सविस्तर परिपत्रक निर्गमित केले आहे. शेतकरी वाटा कार्यालयात जमा करण्यास दिरंगाई हा अपहार समजून या बाबत विलंब आढळल्यास कार्यालय प्रमुखाने संबंधीताबाबत प्रशासकीय कार्यवाही करावी अन्यथा कार्यालय प्रमुखास जबाबदार धरणेत येऊन या बाबत त्यांचे विरुद्ध आवश्यक ती प्रशासकीय कार्यवाही करण्यात येईल याची नोंद घ्यावी.

प्रत्येक जिल्ह्याने व विभागाने दरमहा ५ तारखेपर्यंत बाबनिहाय मासिक प्रगती अहवाल आयुक्तालयास सादर करावा.

सन २०१३-१४ मध्ये या कार्यक्रमाकरिता विभाग स्तरावर विभागीय कृषि सह संचालक जिल्हास्तरावर जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी उप विभाग स्तरावर उप विभागीय कृषि अधिकारी, तालूका स्तरावर तालूका कृषि अधिकारी यांना आहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून घोषित करणेत येत आहे.

“सन २०१३-१४ च्या खरिप हंगाम यशस्वी करण्यासाठी आपणांस हार्दिक शुभेच्छा”

सोबत :- वरीलप्रमाणे

स्वाक्षरीत/-

कृषि संचालक

(विस्तार व प्रशिक्षण)

कृषि आयुक्तालय, म.रा., पुणे -५

प्रत:- माहितीस्तव सविनय सादर.

- १) मा.अपर मुख्य सचिव, कृषि व पणन, मंत्रालय विस्तार, मुंबई ३२
- २) मा. मंत्री, कृषि, महाराष्ट्र शासन, मुंबई ३२ यांचे स्वीय सहाय्यक.
- ३) मा. राज्यमंत्री, कृषि, महाराष्ट्र शासन, मुंबई ३२ यांचे स्वीय सहाय्यक

प्रतः- माहितीस्तव सस्नेह अग्रेषित

- ४) कृषि संचालक (सर्व)
- ५) मा. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र कृषि औद्योगिक विकास महामंडळ,
राजन हाऊस, तिसरा मजला, प्रभादेवी, मुंबई २५.
- ६) मा. व्यवस्थापकीय संचालक ,मार्केटींग फेडरेशन मुंबई
- ७) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ, प्लॉट-८,
शास्त्रीनगर, अकोला८)
मा. व्यवस्थापकीय संचालक, राष्ट्रीय बीज निगम, गुलटेकडी, मार्केटयार्ड, पुणे- ३७.
- ९) संशोधन संचालक, डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला.
- १०) संशोधन संचालक,डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली,जि.रत्नागिरी.
- ११) संशोधन संचालक, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ,, राहुरी.
- १२) संशोधन संचालक, मराठवाडा कृषि विद्यापीठ,, परभणी.
- १३) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य लघुउद्योग विकास महामंडळ, मुंबई.

प्रति सहपत्रासह माहितीसाठी व कार्यवाहीसाठी रवाना.

- १) कृषि उपसंचालक, आयुक्त कक्ष, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे - १.
- २) कृषि माहिती अधिकारी, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे-५आवश्यक त्या
प्रसिध्दीसाठी.
- ३) कृषि उपसंचालक (नियोजन), कृषि आयुक्तालय, म.रा., पुणे-५

स्वाक्षरीत/-

कृषि संचालक

(विस्तार व प्रशिक्षण)

कृषि आयुक्तालय म.रा.पुणे - ४११००५.

सोबत प्रपत्र (अ) मध्ये जिल्हानिहाय, राबवावयाच्या प्रकल्पांची संख्या खाली दिली आहे.

प्रपत्र –(अ)

अ.क्र.	जिल्हा	प्रकल्प संख्या	भात	प्रकल्प संख्या	गहू	एकूण
१	ठाणे	६८		०		६८
२	रायगड	६२		०		६२
३	रत्नागिरी	४०		०		४०
४	सिंधुदूर्ग	४०		०		४०
कोकण विभाग		२१०		०		२१०
५	नाशिक	०		०		०
६	धुळे	५		०		५
७	नंदूरबार	१०		१२		२२
८	जळगांव	०		४५		४५
नाशिक वि.		१५		५७		७२
९	अहमदनगर	५		०		५
१०	पुणे	०		०		०
११	सोलापूर	०		०		०
पुणे वि.		५		०		५
१२	सातारा	२२		४५		६७
१३	सांगली	८		३०		३८
१४	कोल्हापूर	५०		१०		६०
कोल्हापूर वि.		८०		८५		१६५
१५	औरंगाबाद	०		०		०
१६	जालना	०		३०		३०
१७	बीड	०		५०		५०
औ.बाद वि.		०		८०		८०
१८	लातूर	०		३५		३५
१९	उस्मानाबाद	०		३२		३२
२०	नांदेड	०		३५		३५
२०	परभणी	०		०		०
२२	हिंगोली	०		४३		४३
लातूर वि.		०		१४५		१४५
२३	बुलढाणा	०		४३		४३
२४	अकोला	०		२३		२३
२५	वाशिम	०		१७		१७
२६	अमरावती	०		२५		२५
२७	यवतमाळ	०		२५		२५
अमरावती वि.		०		१३३		१३३
२८	वर्धा	०		२४		२४
२९	नागपूर	२०		०		२०
३०	भंडारा	०		१२		१२
३१	गोंदिया	०		३		३
३२	चंद्रपूर	०		३४		३४
३३	गडचिरोली	०		१		१
नागपूर वि.		२०		७४		९४
महाराष्ट्र राज्य		३३०		५७४		९०४

प्रपत्र (ब) भात प्रकल्प संख्या -३३०

एक प्रकल्पासाठी समाविष्ट बाबी

प्रकल्प क्षेत्र (१०० हेक्टरसाठी) (रु.हजारांत)

भात पिकाचा कार्यक्रम					
अ.क्र	बाब	अनुदानाचा दर	परिमाण	लक्ष	
				भौतिक	आर्थिक
१	क्षेत्रिय पिक प्रात्यक्षिके	सुधारीत भात पिकासाठी रु.२५००/-प्रति प्रात्यक्षिक ०.४० हेक्टर क्षेत्रासाठी	संख्या	५	१२.५०
		सधन भात प्रात्यक्षिके (एसआरआय) रु.३०००/-प्रति प्रात्यक्षिक ०.४० हे.क्षेत्रासाठी	संख्या	५	१५.००
		संकरित भात तंत्रज्ञानाची प्रात्यक्षिके रु.३०००/- प्रति प्रात्यक्षिक ०.४० हेक्टर क्षेत्रासाठी	संख्या	१	३.००
२	सूक्ष्म मूलद्रव्याच्या वापरासाठी प्रोत्साहनपर अर्थ सहाय्य	रु. ५००/- प्र.हे. किंवा रकमेच्या ५० टक्के यापैकी जे कमी असेल ते.	हेक्टर	९	४.५०
३	शेतकरी शेतीशाळा अंतर्गत शेतकरी प्रशिक्षण	रु. १७०००/- प्रति प्रशिक्षण (पूर्ण रक्कम)	संख्या	१	१७.००
एकूण					५२.००

प्रपत्र (क) गहू प्रकल्प संख्या-५७४
 एक प्रकल्पासाठी समाविष्ट बाबी
 प्रकल्प क्षेत्र (१०० हेक्टरसाठी)

(रु.हजारांत)

गहू पिकाचा कार्यक्रम					
अ.क्र	बाब	अनुदानाचा दर	परिमाण	लक्ष	
				भौतिक	आर्थिक
१	क्षेत्रिय पिक प्रात्यक्षिके	गहू व इतर तृणधान्य प्रात्यक्षिके रु.२०००/-प्रति प्रात्यक्षिक ०.४० हेक्टर क्षेत्रासाठी	संख्या	२२	४४.००
२	सूक्ष्म मूलद्रव्याच्या वापरासाठी प्रोत्साहनपर अर्थ सहाय्य	रु. ५००/- प्र.हे. किंवा रकमेच्या ५० टक्के यापैकी जे कमी असेल ते.	हेक्टर	९	४.५०
३	गहू पिकात जिप्समचा वापरासाठी अर्थसहाय्य	रु. ५००/- प्र.हे. किंवा रकमेच्या ५० टक्के यापैकी जे कमी असेल ते.	हेक्टर	६	३.००
४	शेतकरी शेतीशाळा अंतर्गत शेतकरी प्रशिक्षण	रु. १७०००/- प्रति प्रशिक्षण (पूर्ण रक्कम)	संख्या	१	१७.००
एकूण					६८.५०

एकूण कार्यक्रम

केंद्र पुरस्कृत तृणधान्य विकास कार्यक्रम सन २०१३-१४

(रु.लाखांत)

अ.क्र	बाब	अनुदानाचा दर	परिमाण	लक्ष		अंमलबजावणी करणारे कार्यालय
				भौतिक	आर्थिक	
१	क्षेत्रिय पिक प्रात्यक्षिके	सुधारीत भात अधुनिक तंत्रज्ञान प्रात्यक्षिके रु.२५००/-प्रति प्रात्यक्षिके ०.४० हेक्टर क्षेत्रासाठी	संख्या	१६५०	४१.२५	जिअकृअ
		सधन भात एसआरआय प्रात्यक्षिके रु.३०००/-प्रति प्रात्यक्षिके ०.४० हे.क्षेत्रासाठी	संख्या	१६५०	४९.५०	जिअकृअ
		संकरित भातअधुनिक तंत्रज्ञान प्रात्यक्षिके रु.३०००/-प्रति प्रात्यक्षिके ०.४० हे.क्षेत्रासाठी	संख्या	३३०	९.९०	जिअकृअ
		गहू व इतर तृणधान्य प्रात्यक्षिके रु.२०००/-प्रति प्रात्यक्षिके ०.४० हेक्टर क्षेत्रासाठी	संख्या	१२६२८	२५२.५६	जिअकृअ
२	बियाणे वाण बदल बियाणे वितरण क्वि. सु.भात- ३४०००. सं.भात-२०००. गहू -२१०४२ क्विं.	सुधारीत वाण भात व गहू रु. ५/- प्रति किलो संकरीत भाताचे वाण रु. २०/- प्रति किलो	क्विंटल	५७०४२	३१५.२१	जिअकृअ
३	सूक्ष्म मूलद्रव्याच्या वापरासाठी प्रोत्साहनपर अर्थ सहाय्य	रु. ५००/- प्र.हे. किंवा रकमेच्या ५० टक्के यापैकी जे कमी असेल ते.	हेक्टर	८१३६	४०.६८	जिअकृअ
४	गहू पिकात जिप्समचा वापरासाठी अर्थसहाय्य	रु. ५००/- प्र.हे. किंवा रकमेच्या ५० टक्के यापैकी जे कमी असेल ते.	हेक्टर	३४४४	१७.२२	जिअकृअ
५	शेतकरी शेतीशाळा अंतर्गत शेतकरी प्रशिक्षण	रु. १७०००/- प्रति प्रशिक्षण (पूर्ण रक्कम)	संख्या	९०४	१५३.६८	जिअकृअ
एकूण					८८०.००	
केंद्र हिस्सा (आरकेव्हीवाय)					६६०.००	
राज्य हिस्सा (डीपीसी)					२२०.००	